

**BOSHLANG'ICH TA'LIMDA
XALQARO BAHOLASH TAJRIBASI:
MUAMMO, YECHIMLAR VA
ISTIQBOLLAR**

**XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN
MATERIALLARI**

Buxoro, 2022-yil, 29-mart

Бошланғич таълимда халқаро баҳолаш тажрибаси: муаммо, ечимлар ва истиқболлар

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ

ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

БУХОРО ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

МАКТАБГАЧА ВА БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ ФАКУЛЬТЕТИ

БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМ МЕТОДИКАСИ КАФЕДРАСИ

***БОШЛАНҒИЧ ТАЪЛИМДА ХАЛҚАРО
БАҲОЛАШ ТАЖРИБАСИ: МУАММО, ЕЧИМЛАР
ВА ИСТИҚБОЛЛАР***

ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ АНЖУМАН

МАТЕРИАЛЛАРИ

2022 йил, 29 март

БУХОРО – 2022

Shuningdek, matematika darsida o'qituvchi o'quvchilarga shunday usullardan birini noan'naviy tarzda qo'llashi mumkin.

Misol : o'qituvchi o'quvchilarga quyidagi topshiriqni beradi:

— O'ngacha bo'lgan xohlagan bir sonni o'ylang va uni bizga aytmang! O'ylagan sonni ikkiga ko'paytiring, javbini ham aytmang! Unga ikkini qo'shing, shundan so'ng chiqqan sonni ikkiga bo'ling ! Hosil bo'lgan sonni dastlab o'ylagan soningizdan ayiring! Barchangizda bir raqami qoladi.

Darhaqiqat, bu o'ylantiruvchi, qiziqarli, noan'anaviy usullardan biridir.

Bu usul orqali o'quvchilarning aqliy tafakkuri rivojlanadi, dunyoqarash va tafakkurlari orqali shakllanadi. Dars qiziqarli noan'anaviy tarzda o'tadi. O'quvchilarning darsdagi faolligi oshadi. O'z fikr-mulohazalarini erkin yuritishga sharoit yaratiladi. Har bir o'quvchilarning o'z pozitsiyasi, yo'li shakllanadi.

O'qituvchi mavzuni o'tishda o'quvchilarning kasbiy mahoratlarini oshirish maqsadida kasbga bog'lab dars o'tadi. Bu usulni qo'llashdan maqsad o'quvchilarni biror-bir kasb-hunarga qiziqtiradilar. Masalan : boshlang'ich sinflardagi odobnoma, o'qish darslari orqali o'quvchilarni kasbga qiziqtirish maqsadida kasbga bog'lab dars o'tish usulidan foydalaniladi. Bunda mavzuni yoritishda kasb-hunarga oid hayotiy misollar dars jarayonida o'quvchilarga tushuntiriladi. Tikuvchilik, pazandalik, kosibchilik, dehqonchilik, zardo'zlik, naqqoshlik, ustachilik, shofyorlik, sport ustalari haqida ma'lumotlar, bahs-munozara, suhbat, kasb-hunarni egallagan shaxslar bilan uchrashuvlar o'tkaziladi. Buni dars jarayonida qilsa ham bo'ladi. Kasb-hunar haqida o'quvchilarga ma'lumot berib turib, ularni ya'ni hunarli kishilarni darsga taklif qilish orqali ma'lum bir vaqt ichida ular o'zlarining faoliyatini kelajak uchun, jamiyat uchun foydasi haqida savol-javob qilinadi. Bu bilan dars noan'anaviy tashkil etiladi.

O'quvchilar dars jarayonida nafaqat bilim oladilar balki kasb-hunarga oid bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni egallaydilar. O'quvchilarning kasbiy qiziqishlari ortadi. Kelajakda ma'lum bir kasbni egallay olish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Dars hayotiy, noan'anaviy o'tadi. O'quvchilar mustaqil, erkin, ijodiy fikrlashga ega bo'ladilar. Dars hayotiy, noan'anaviy o'tadi. O'quvchilar mustaqil, erkin, ijodiy fikrlashga ega bo'ladilar. Shuningdek, dars jarayonida kasb-hunarga qiziqishlari ortadi.

Yuqorida keltirilgan noan'anaviy usullar o'quvchilarni birinchidan, darslarda faol qatnashishga undaydi. ularni darsga qiziqtirish olish imkoniyatiga ega bo'ladi Ikkinchidan, noan'anaviy usullar orqali dars o'tishga o'quvchilar maustaqil, ijodiy ishlashga o'rganadilar, erkin fikr yuritadilar. Uchinchidan esa, dars qiziqarli tashkil etiladi, bolalar darsda zerikmaydilar, ham ijodiy ishlaydilar, ham turli manbaalar ustida ishlashga o'rganadilar va ham ularda ilmiy-nazariy, uslubiy-amaliy bilim, tajribalar rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. N.U. Bikbayeva va boshqalar "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" T.o'qituvchi 1996 yil 16-18 betlar
2. Г.Э. Саидова. Использование современных педагогических технологий на уроке математики. Ученый XXI века • 2018 • № 12
3. M.Axmedov, N.Abduraxmonova, M.Jumayev Matematika 1-sinf darsligi T. 2019 y
4. N.Abduraxmonova, L.O'rinboyeva Matematika 2-sinf darsligi T. 2018 y
5. S.Burxonov, O'.Xudoyorov, Q.Norqulova, N.Ruzikulova, L.Goibova Matematika 3-sinf darsligi T.2019 y
6. G.E.Saidova Boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarni mantiqiy masalalar yechishni o'rgatish. Scientific progress 2 (6), 1021-1024
7. Гавхар Эргашовна Саидова. Развитие логического мышления учащихся на уроках математики в начальной школе. international scientific review of the problems of philisophy, psychology and pedagogy 2019.

NUTQIY ODOB, NUTQ JARAYONIDA TO'G'RI VA MANFAATLI SO'Z QO'LLASH SAN'ATI

F. Boboxonova, BuxDU o'qituvchisi

Nutqiy tarbiya ma'naviy yetuk inson tarbiyasining asosi hisoblanadi. Bu tarbiyada kitob, oila, maktab va jamiyatning o'rni juda katta. Bularning nutqiy tarbiyada tutgan o'rnini aniqlash bugungi kunda kishilik jamiyati oldida turgan muammolardan biridir.

Речевое воспитание является основой воспитания духовно зрелых людей. Книги, семья, школа и общество играют важную роль в этом воспитании. Определение их места в речевом образовании является одной из задач, стоящих сегодня перед человеческим обществом.

Speech education is the basis of education of spiritually mature people. Books, family, school and society play an important role in this upbringing. Determining their place in speech education is one of the challenges facing human society today.

Kalit so'zlar: til, nutq, madaniyat, nutqiy ko'nikma, tarbiya, varvarizm, sivilizatsiya.

BMT ning maorif, fan va madaniyat masalalari bilan shug'ullanuvchi tashkiloti – YUNESKO ma'lumotlariga ko'ra, bugungi kunda dunyoda yetti mingga yaqin til bor, ularning faqat 200 ga yaqini davlat tili maqomiga ega. Turkiy tillarga xos go'zal xususiyatlarni o'zida mujassam qilgan ona tilimizning ana shu tillar orasida o'rin egallaganligi ko'nglimizga cheksiz quvonch bag'ishlaydi. Respublikamizning o'z mustaqilligini qo'lga kiritishi asrlar davomida sayqallangan, o'z nazokatu fasohatini davrlar osha saqlab kelgan tilimizning mamlakatimiz hududida Davlat tili sifatida amalda bo'lishi, yanada rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratib berdi.

O'zbek tilini yanada rivojlantirish, uning taraqqiy etishi uchun hamma imkoniyatlarni yaratib berish dolzarblik kasb etgan bugungi kunda ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida o'zbek tilini o'qitish sifatini yaxshilash, o'quvchi va talabalarni o'zbek tilida to'g'ri va ravon so'zlashga o'rgatish, ularning nutqi madaniyatini takomillashtirish zarurligini davrning o'zi ko'rsatib turibdi. Shuning uchun nutq madaniyatini rivojlantirish maqsadida o'zbek tilini chuqur o'rganish, shu tilda so'zlash mahoratini oshirishga qaratilgan markazlarning tashkil etilishi, oliy ta'lim muassasalarida "Nutq madaniyati", "O'zbek tili", o'quv maqsadi "Davlat tilida ish yuritish" fanlarining kiritilishida tilimiz rolini yanada oshirish ko'zda tutilgan.

O'tgan deyarli bir asr davomida rus tilining kuchli ta'siri oqibatida o'zbek tili lug'aviy tarkibi tashqi ko'rinishdan ilm-fan, ishlab chiqarish, texnikaga oid turli xil so'zlar bilan ancha boyigan bo'lsa-da, davlatning rasmiy tili sifatidagi maqomi unutilishi, o'z vazifaviy imkoniyatlarining chegaralab qo'yilishi hisobiga ma'lum darajada qashshoqlanib, ko'pgina so'zlar iste'moldan chiqib qoldi. Ularning o'rnini boshqa tillarga oid so'zlar egalladi. "Hatto yuqori sinf o'quvchilari va oliy o'quv yurti talabalaridan tortib, ilmiy darajali va unvonli kishilarning nutqlari ham ta'sirsiz, g'aliz bo'lib qoldi. Ularning nutqida izchillik yetishmaydi, xorijiy so'zlar noo'rin ishlatiladi". Tildagi mavjud birliklarining nutqiy vaziyat uchun eng kerakli, zarurini tanlay bilish, nutqning ifodali, ta'sirchan obrazli, qisqa, aniq, lo'nda, tushunarli bo'lishi, unda fikr takrori, ortiqchalikning bo'linmasligi, tinglovchi yoki o'quvchida ifodalanayotgan fikrga nisbatan ma'lum bir his-tuyg'u ularning uyg'unishi – bularning hammasi yaxlit holda nutq madaniyati tushunchasida mujassamlashgan. Demak, og'zaki va yozma nutq jarayonida tilda mavjud bo'lgan birliklarning to'g'ri kelganini emas, balki nutqiy vaziyat uchun mos bo'lgan ko'rinishini tanlab olib, qo'llash usullarini hamda tanlangan so'z va jumalarning adabiy til me'yorlariga qay darajada to'g'ri kelishi, shuningdek, ularning nutqda qanday vazifani bajarayotganligini nazorat va tahlil etish "nutq madaniyati" deb yuritiluvchi sohaning o'rganishi ob'ekti va vazifasi hisoblanadi.

Nutq madaniyati degan tushuncha bugun yoki kecha paydo bo'lgan emas. Uning paydo bo'lishi va shakllanishi olis davrlarga borib taqaladi. U til taraqqiyotiga bog'liq holat muntazam ravishda davrga moslashadi, o'zgarib turadi. U doimiy rivojlanishda bo'lgan mukammallashib boruvchi jarayon sifatida xalq ruhini o'zida aks ettiradi va milliy-ma'naviy xususiyatlarni saqlab boradi. Insonning ma'naviy qiyofasini o'zida aks ettiruvchi bu jarayonga azal-azaldan har bir mamlakatda alohida jiddiy e'tibor berilganligi jahon xalqlari tarixidan ma'lum.

Qadimgi davrlardayoq tilga insonning xulqi, madaniyatini ko'rsatuvchi belgi sifatida qaraganlar. Inson faoliyatining hamma qirralari til bilan bevosita bog'liq bo'lganligi uchun til birgina aloqa qilish vositasigina emas, balki odob, axloq ziynati ham hisoblangan. Ajdodlarimizning nutq odobi to'g'risidagi qarashlari, falsafiy mushohadalari asrdan asrga o'tib puxtalanib, silliqlasha borgan, tildan foydalanib, o'z fikrlarini jozibador, go'zal tarzda ifodalash maxsus san'at darajasiga ko'tarilgan. Tildan foydalanishda qo'pol, beparda so'zlarni ishlatmaslik, manmanlik, g'iybat qilmaslik hamda yolg'on so'zlamaslik kabi bir qancha talablar qo'yilgan. Shuning uchun Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'ati turk" asarida "Erdam boshi til", ya'ni odobning boshi tildir, deyilishi ham bejiz emas.

Nutq odobiga doir bildirilgan fikrlarni Kaykovusning "Qobusnoma", Ahmad Yugnakiyning "Hibatul haqoyiq", Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" asarlarida, shuningdek, Alisher Navoiyning deyarli hamma asarlarida ko'rishimiz mumkin. Insonni ma'naviy kamolga yetkazish – komil inson qilib tarbiyalashga ajdodlarimiz ma'naviy merosining nodir xazinasi – mumtoz kitoblarda ham asosiy masala sifatida qaraladi. Shuning uchun insoniy g'oyalarini targ'ib etishga qaratilgan mumtoz adabiyotda so'z ulug'lanadi, barcha yaratilganlar ichidan eng ulug'i bo'lgan insonning so'zi, nutqi bilan bog'liq jihatlariga alohida e'tibor beriladi. Bu holatni Ahmad Yassaviy, Sulaymon Bog'urg'oniy, Mashrab singari shoirlar ijodida ham kuzatishimiz mumkin.

Nutqiy tarbiya ma'naviy yetuk inson tarbiyasining asosi hisoblanadi. Bu tarbiyada kitob, oila, maktab va jamiyatning o'rnini juda katta. Bularning nutqiy tarbiyada tutgan o'rnini aniqlash bugungi kunda kishilik jamiyati oldida turgan muammolardan biridir. Birgina ta'lim sohasida nutq madaniyatining alohida fan sifatida o'qitilishi bilan ko'zlangan maqsadga erishish qiyin, albatta.

Nutqiy ko'nikma dastlab hosil bo'ladigan joy, ya'ni oilaga dastlabki e'tiborni qaratish lozim. Bunda avvalo, oila a'zolaridan o'z nutqlarida adabiy til me'yorlariga qat'iy amal qilishlari, boshqa tillarga oid til birliklarini keraksiz holda qo'llanmaslik, turli haqoratli, beparda so'zlardan qochish talab etiladi. Bunday tarbiya bolalar bog'chasiga ham tegishli bo'lib, u yerda to'g'ri so'zlash, yolg'on gapirmaslik, ko'p gapirmaslik, o'ylab gapirish kabi nutq odobiga oid xususiyatlar bolalar ongiga singdirilishi lozim.

Kishining nutqi to'la shakllanib ulguradigan ikkinchi bosqich maktab ekanligini hisobga oladigan bo'lsak, o'qituvchilik kasbining juda ma'suliyatli ekanligi seziladi. Bu davrda o'quvchi o'zbek tilining qonun-qoidalarini bilan yaqindan tanishadi, adabiy til me'yorlari, milliy til adabiy til va shevalar, ular orasidagi farqlarni o'rganadi, badiiy adabiyot bilan yaqindan tanishadi. Bu davrda o'qituvchining zimmasiga katta vazifa yuklanib, avvalo, uning o'zi nutq madaniyatini egallagan bo'lishi lozim.

Uning nutqi grammatik jihatdan to'g'ri, turli xil sheva unsurlaridan, varvarizmlardan holi bo'lishi lozim. Bolalarga boshlang'ich sinflardayoq nutqning ikki shakli – og'zaki va yozma shakli haqida sodda tarzda tushuntirib berish yaxshi samara beradi. Bunda, birinchidan, dastlab bola to'g'ri talaffuz qilish va to'g'ri yozish orasidagi farqni tushunib oladi va yozganda xatolarga kam yo'l qo'yadi.

Mutaxassislar ma'lumotlariga ko'ra, tilshunos olimlar ijod ahli so'z boyligidan qanchalik samarali foydalanishlari bilan qiziqib tadqiqot o'tkazishgan. Buning uchun dunyo sivilizatsiyasi taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan buyuk iqtidor sohiblarini tanlashibdi. Natijalarga ko'ra, o'zbek adabiy tili asoschisi, g'azal mulkinging sultoni Mir Alisher Navoiy o'z ijod javohirlarida 26 ming 35ta, ulug' rus shoiri Aleksandr Pushkin 21 ming 193ta, ingliz dramaturgi Uilyam Shkspir 20 mingdan ortiq, ispan mumtoz adabiyoti namoondasi Migel de Servantes 18mingdan ortiq, nozikta'b fors-tojik klassik shoiri – Abdurahmon Jomiy 18 ming 600ta, Abdulla o'qay 14mingdan ortiq so'zni o'z badiiy va ilmiy asarlarida ishlatganlari aniqlangan. Takroriy qo'llashlar bu hisobga kirmagan.

Kishining til birliklaridan, tasviriy ifoda vositalaridan tushungan holda tanlab olib ishlatib, o'z nutqini jozibador, ta'sirechan, yoqimli tarzda shakllanishi uchinchi bosqich, ya'ni oliy va o'rtin maxsus o'quv yurtlarida kechadi. Bu o'quv yurtlarida o'quvchi yoki talaba madaniy nutqning mohiyati, qonun-qoidalarini bilan tanishadi. Eng asosiysi, talaba kasb egasi bo'lib shakllanish barobarida kishilar bilan nutqiy muloqotga kirishishga, nutq madaniyati mezonlariga amal qilishga o'rganadi.

Shuning uchun o'qituvchi dastavval o'quvchi nutqidagi xatoliklarga barham berishga, uning nutqiy savodxonligi, og'zaki nutq madaniyatini rivojlantirishga e'tiborini qaratishi kerak. To'g'ri nutq qoidalarini yaxshi o'rganib olgan o'quvchining savodxonlik darajasi ham, nutqining rivojlanishi ham yaxshi bo'ladi. Ayniqsa, nutq o'stirishga qaratilgan tadbirlar, badiiy kechalarning tashkil qilinishi o'quvchini notiqlikning dastlabki bosqichlarini egallashiga ko'maklashadi.

MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH – TA'LIM SAMARADORLINI OSHIRISH OMILI

F.M. Qosimov, BuxDU dotsenti

M.M. Qosimov, BuxDU dotsenti

O'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishini ortirish maqsadida darsda dam olish daqiqalarida foydalanish mumkin bo'lgan didaktik o'yinlar haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar- jumlik, nima o'zgaradi, zinama-zina, kim e'chtul, matematik telefon, zanjircha, norvoncha

Bolalarda har bir o'yinni o'rganishda muayyan talimiy maqsad nazarda tutiladi. O'yinning eng muhim ahamiyati ham anashumdadir. O'tkazish shakllari va uslublari bilan ta'limning boshqa turlaridan farq qiladigan o'yinlar talim berish jihatdan ham katta ahamiyatga ega.

Didaktik o'yinlar o'yin usullari cheksiz takrorlash va o'zgartirish, o'yinga turli narsalar kiritish imkonini beradi. Masalan, "Jumlik" o'yinning 5-7 xilni butun sinf bilan hamda ayrim bolalar bilan takrorlab o'tkazish mumkin. "Nima o'zgaradi?" turidagi o'yin 5xil turli ko'rsatmali material bilan o'tkaziladi. Natijada o'yin malakalarining bir xilda va mustahkam bo'lishiga hamda o'yinning har bir qoidasini tinglay bilish va unga roya qilishga erishish imkonini beradi. Didaktik o'yinlar o'zining shakli jihatidan asosan, maktabgacha o'yinaladigan ijodiy o'yinlardan ham, o'qituvchi o'zi hikoya qilib berish